

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Hanîfe, *el-Fıkhü'l-ebşâf*, Süleymaniye Ktp., Karacelebizâde, nr. 357, vr. 24*; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 374; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, III, 121-122; İbn Adî, *el-Kâmil*, II, 631-632; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, VIII, 223-225; İbn Ebû Ya'lâ, *Tabakâtü'l-Hanâbile*, I, 47, 120-121, 168, 342-344; II, 35, 36; Zehebî, *Mizânü'l-îtidâl*, I, 574-575; a.mlf., *el-İber*, Küveyt 1960, I, 330; a.mlf., *el-Üllüv li'l-aliyyi'l-gaffâr* (nşr. Abdurrahman M. Osman), Kahire 1388/1968, s. 101; Kureşî, *el-Cevâhirü'l-mudîyye*, Haydarâbâd 1332/1913, II, 265-266; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, II, 334-336; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, I, 357; Beyâzîzâde, *İşâretü'l-merâm*, s. 21-22, 23; ayrıca bk. M. Zâhid Keveserî'nin mukaddimesi, s. 6; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 68-69; Sezgin, *GAS*, I, 414; J. Schacht, "An Early Murci'ite Treatise The Kitâb al-Âlim va'l-muta'allim", *Oriens*, XVII (1964), s. 98; a.mlf., "Abû Hanîfa", *El²* (Fr.), I, 127; L. A. Giffen, "Abû Moṭī' al-Balkī", *Elr.*, I, 344-345.

MEHMET ŞENER

EBÜ MÜŞİR

(أبو مسهر)

Ebû Müşir Abdü'lâ b. Müşir b. Abdilâlâ el-Gassânî ed-Dimaşkî (ö. 218/833)

Hadis, kıraat ve fıkıh âlimi.

Safer 140'ta (Temmuz 757) doğdu. Kur'an-ı Kerim'i ve kıraat ilmini Yahyâ ez-Zimârî'nin talebelerinden yanında on iki yıl kaldığı Saîd b. Abdülazîz'den öğrendi. Ayrıca Eyyûb b. Temîm el-Kârî ile kıraat-i seb'a imamlarından olan Nâfi' b. Abdurrahman'dan bu ilimde arz* yoluyla faydalandı. Başta kıraat hocası Saîd b. Abdülazîz olmak üzere Mâlik b. Enes, İsmâil b. Ayyâş, Süfyân b. Uveyne gibi âlimlerden hadis tahsil etti. Evzâî ile görüştü. Kendisinden de Yahyâ b. Maîn, Ahmed b. Hanbel, Muhammed b. Yahyâ ez-Zühîlî, Buhârî, Ebû Hâtîm er-Râzî gibi otoriteler hadis, Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm kıraat rivayet ettiler.

Hâfızası son derece kuvvetli olan Ebû Müşir, geniş ve çok yönlü kültürüyle tanınan bir âlim, rivayetleri *Kütüb-i Sittet*'de yer alan ve hadis otoriteleri tarafından sika* kabul edilen bir muhaddisti. Kıraat ve fıkıh ilimlerinden başka meğâzî*'yi de iyi bildirdi. Yahyâ b. Maîn, muhtelif memleketlerde kendilerinden hadis rivayet ettiği hocalar arasında onun bir benzerini görmediğini söylemiş, Ebû Müşir gibi birinin bulunduğu bir şehirde kendisinin hadis rivayet edemeyeceğini ifade etmiştir. Ahmed b. Hanbel de onun güvenilir olduğuna işaret ederken o devirde Dimaşk'ın üç büyük muhaddisinden

den birinin Ebû Müşir olduğunu belirtmiştir. Bir ara istemediği halde Dimaşk kadılığına tayin edilmiş, fakat ilk fırsatta bu görevi bırakmıştı. Halk kendisini çok sever, bir yerden geçerken saf tutarak elini öpmek isterdi. Bu şöhreti sebebiyle mihne* olayında Kur'an-ı Kerim'in mahlûk olduğunu söylemesi için o da sorguya çekildi. Dimaşk'tan alınarak Rakka'da bulunan Me'mûn'un huzuruna götürüldüğünde halife ona Kur'an hakkındaki kanaatini sordu. Ebû Müşir'in, Kur'an'ın Allah kelâmı olduğunu söylemekle yetinmesi üzerine Me'mûn idam hazırlığına başlanmasını emretti. Bunun üzerine Ebû Müşir Kur'an'ın mahlûk olduğunu söyledi. Bu kanaati samimi bulmayan Me'mûn ölüm fermanını geri almakla beraber onun Bağdat'a götürülüp ölene kadar hapsedilmesini istedi. Rebülâhîr 218'de (Mayıs 833) hapsedilen Ebû Müşir, aynı yılın Receb (Ağustos) ayında hapisnede vefat etti ve Bâbü'ttîn Kabristanı'na defnedildi.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 473; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, VI, 73-74; İbn Ebûk Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VI, 29; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, XI, 72-75; Kâdî İyâz, *Terttübü'l-medârik*, II, 416-419; İbnü'l-Cevzî, *Menâkıbü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî), Kahire 1399/1979, s. 113, 475, 486-487; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, X, 228-233; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 211-220*, s. 243-249; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 381; İbnü'l-Cezerî, *Ğayetü'n-nihâge*, I, 355; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 98-101.

M. YAŞAR KANDEMİR

EBÜ MÜSLİM DESTANI

Dinî-destanî halk hikâyesi.

Türk edebiyatında *Kıssa-i Ebû Müslim* ve *Ebû Müslimnâme* olarak da bilinen bu destanın kahramanı, Emevî Devleti'nin sona ermesinden en önemli rolü oynayan ve idarenin Abbâsîler'e intikali ni sağlayan Ebû Müslim-i Horasânî'dir (ö. 137/755).

Ebû Müslim destanda daima hakkı savunan, zulme ve zalimlere karşı çıkan bir kişiliğe sahip olarak işlendiğinden Özbekistan, Türkmenistan, Dağıstan ve İran'da olduğu gibi Anadolu'da da mübârek bir zat telakki edilmiş, bu durum şöhretinin İranlılar'dan çok Türkler arasında yayılmasını sağlamıştır. Bundan dolayı başta yeniciler olmak üzere fütüvvet ocakları, Şii-Alevî zümreler, Bektaşiler ve ahîler arasında, daha sonra da eşraf içinde ve köy odalarıyla kahveha-

nelerde, Hz. Ali ve Hz. Hamza hikâyeleri gibi bu mensur destanın okunması da bir gelenek halini almıştır.

Ebû Müslim'in yaşadığı dönemde Türkler'in İslâm edebiyatını henüz tanımadıkları göz önüne alınırsa destanın ilk şeklinin İranlılar tarafından yazıldığı söylenebilir. Nitekim destanın bazı Türkçe nüshalarında eserin Farsça'dan tercüme edildiği belirtilmiştir (bk. Bibliothèque Nationale, Ancien Fonds Turc, nr. 57, vr. 2^a). Aslen Horasanlı olmakla birlikte Bağdat'ta doğan ve Merzübânî nisbesiyle tanınan Muhammed b. İmrân'ın (ö. 384/994), Arapça olarak kaleme aldığı *Ahbabu Ebî Müslim Şâhibi'd-da'ce* ve adlı 100 varak hacminde olduğu kaydedilen eseri ise henüz ele geçmemiştir. Mélikoff, hangi millete ait olduğunu kesin bir şekilde ortaya koymadığı Ebû Müslim destanının İran kaynaklı olsa bile Türkçe nüshalarının daha çok olduğunu belirtmektedir (*Abu Muslim*, s. 36).

Türkçe'ye ne zaman çevrildiği belli olmayan Ebû Müslim hikâyelerinin en eski tercümesinin Ebû Tâhir-i Tûsî'ye (Tarsûsî) ait olduğunu bildiren kaynaklar yanında (*İA*, IV, 41; *TDEA*, II, 412; *Elr.*, I, 344) Fuad Köprülü, Ebû Müslim destanının en eski nüshasının 1150'de Merv'de, Sultan Sencer'in maiyetinde bulunan Karahan ailesine mensup Melikzâd b. Mahmûd b. Hüseyin b. Kızılarslan Hakan adına yazılan nüsha olduğunu belirtmektedir (*Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 345). Destanın pek çok nüshasında adı geçen Ebû Tâhir-i Tûsî'nin kimliği hakkında yeterli bilgi yoktur. Onun Gazneli Mahmud'un sarayında bulunan bir hikâyeci olduğu eldeki Ebû Müslim destanı nüshalarından anlaşılmakta ve bu nüshalarda Gazneli Mahmud adına da rastlanmaktadır. Bibliothèque Nationale'de bulunan bir *Kıssa-i Ebû Müslim* nüshasındaki (Supplément Persan, nr. 843, vr. 73) bilgilere göre Ebû Tâhir-i Tûsî âmâdır. Zaman zaman kendisinden Ebû Tâhir-i Karagözî olarak da söz edilir. Bunun dışında, Ebû Tâhir-i Tûsî adı bilhassa Anadolu'da Ebû Tâhir-i Tarsûsî veya Ebû Tâhir-i Tartûsî şeklinde de geçmekte ve Türk edebiyatındaki kahramannâmeler, darabnâmeler ve Veysel Karanî ile ilgili hikâyelerin pek çoğu Ebû Tâhir-i Tûsî'ye mal edilmektedir. Ebû Müslim destanının bazı nüshalarında Ebû Bekir er-Râzî, Ebû Mecîd es-Sâvî ve Hişâm es-Serahsî gibi isimlere rastlanması, bu kişilerin hikâyelerin müellifi olabileceklerini düşündürmekteyse de bunu doğ-